

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.7.012.61-022.56

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Левченко Л.М.,

Данилова К.А.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпро

Глобалізаційні процеси останніх десятиліть пов'язані із діяльністю транснаціональних корпорацій (ТНК), які об'єктивно виступають потужною силою розвитку світового господарства, а їх діяльність все більш поширюється далеко за межі країн базування материнських компаній-гігантів. Автори наголошують, що саме ТНК персоніфікують собою транснаціональний бізнес, вплив якого на науково-технологічний і соціально-економічний розвиток приймаючих країн істотно зростає. В статті доводиться, що глобальні процеси в межах світового ринку зачіпають різні галузі, де домінують транснаціональні корпорації. Оскільки нафтогазова промисловість – базова складова енергетичного сектору світової економіки, автори досліджують взаємини держави із ТНК у нафтогазовій промисловості для України. Доведено, що інтегруючись до світового співтовариства, нашій державі потрібно зайняти певну позицію та виробити механізм взаємодії.

У статті досліджується вплив ТНК на нафтогазову індустрію України, визначаються перспективи подальшого розвитку галузі в умовах транснаціоналізації та виділяються основи функціонування механізму ефективної взаємодії на рівні держава-ТНК.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, нафтозбутова галузь, інвестор, держава, аналіз, економічна діяльність

UDC: 339.7.012.61-022.56

ANALYSIS OF TNC ACTIVITIES IN THE OIL AND GAS INDUSTRY OF UKRAINE

Levchenko L.M.,

Danylova K.A.

Pridniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro

The globalization processes of recent decades are connected with the activities of transnational corporations (TNCs), which objectively serve as a powerful force for the development of the world economy, and their activities have been increasingly spreading far beyond the home countries of the parent companies of the giants.

© Левченко Л.М., Данилова К.А., 2017

The authors emphasize that it is TNCs that embody transnational business, whose influence on the scientific, technological and socio-economic development of host countries has been growing substantially. It has been proved that global processes within the world market affect various industries in which transnational corporations have dominated. Since the oil and gas industries are the basic components of the energy sector of the world economy, the authors have investigated the relations between state and TNCs, for Ukraine in particular. It has been proved that the integration into the world community, our state needs to take a certain position and develop a mechanism for interaction.

The article has examines the influence of TNCs on the oil and gas industry in Ukraine. The prospects for further development of the industry in the context of transnationalization have been determined. The basis for the functioning of the mechanism of effective interaction in frame “state-TNC” has been identified.

Keywords: transnational corporations, oil industry branch, investor, state, analysis, economic activity

Актуальність проблеми. Аналіз інвестиційної діяльності провідних нафтогазових ТНК відповідає сьогоденній потребі у глибокому дослідженні вищезазначеного процесу, особливо в умовах цінової нестабільності на світових ринках нафтогазу та з урахуванням політичної нестабільності в регіонах їх видобутку, що впливають як на розвиток галузі, так і на процес прийняття інвестиційних рішень. Необхідність ґрунтовного дослідження цього питання також пов’язана з постійним підвищенням ролі нафтогазової індустрії в енергетичному секторі світової економіки, продовженням процесу транснаціоналізації у цій галузі, перманентним зростанням її впливу на конкурентоспроможність національних економік, їх енергетичну та економічну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в розробку різних аспектів проблеми функціонування нафтогазових ТНК на території України зробили такі вітчизняні науковці, як: В. Дутчак, Ю.В. Макогон, О.І. Рогач, С.О. Якубовський, А.А.Семенов, В.В. Крижанівська, М. Каменев, О. Сіренко, М. Гончар та інші.

Невирішені питання щодо визначення впливу ТНК на нафтогазову промисловість України та виділення основ функціонування механізму ефективною взаємодії на рівні держава-ТНК, а також визначення перспектив подальшого розвитку галузі в умовах транснаціоналізації обумовлюють **мету статті:** виділити стимули участі ТНК в нафтозбутовій індустрії України; проаналізувати діяльність найбільших

енергетичних ТНК, що представлені в країні; окреслити стратегії входу в галузь, основні цілі і проекти; а також дослідити можливі позитивні і негативні ефекти їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед нафтогазових ТНК, що активно розбудовують свою діяльність на території України можна виділити 3 групи компаній: «Російські» (Лукойл, ТНК, Газпром та ін.), «Західні» (Shell, Chevron, BP, Eni, Vanco та ін.) та групу «Східні» (Socar та «Казахойл» (дочірня компанія «КазМунайГазу»), Kuwait Energy Company, Sinoprec, ТРАО та ін.). Різниця між даними групами компаній полягає в тому, що вони прагнуть працювати в різних ланках ланцюга створення вартості нафтогазової промисловості України (рис.1).

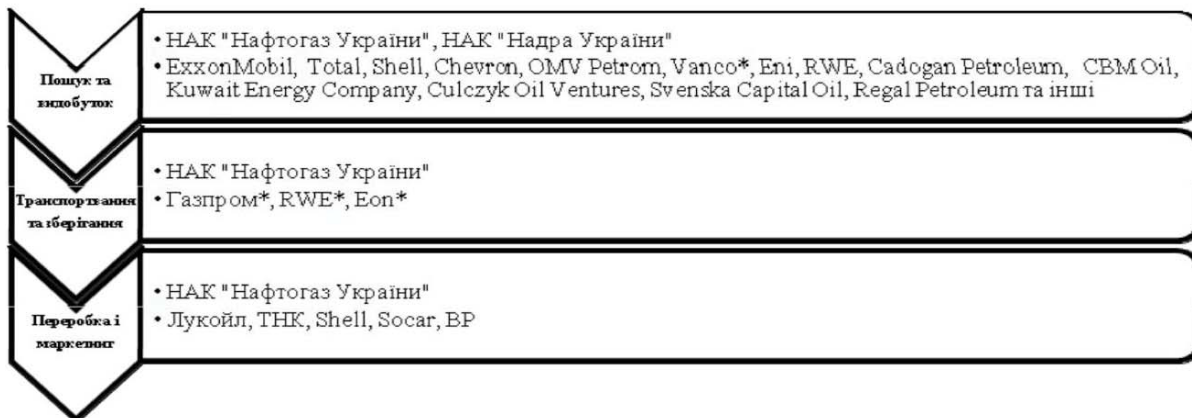

Рис. 1 Розподіл компаній за участю в окремих ланках ланцюга створення вартості в нафтогазовій промисловості України

Джерело: [1]

Основною характеристикою сучасного стану світової нафтогазової промисловості є поступове подолання наслідків, спричинених кризовими явищами в світовій економіці. Разом з тим слід зазначити, що очікуваної, в певних колах експертного середовища, кризи виробництва і поставок у зв'язку зі скороченням попиту на газ, нафту та нафтопродукти не відбулося.

Так більшість західних ТНК мають на меті відтворити повний ланцюг створення вартості, або, принаймні, більшу його частину. Окремі російські ТНК працюють лише в ланці переробки та збуту (вважаючи, що інші ланки ланцюга створення вартості в Україні малоприбуткові або взагалі не прибуткові), а деякі, такі як Газпром, прагнуть зайняти передові позиції в ланці транспортування та зберігання.

Існує також значна кількість компаній, яку ми відносимо до категорії «Східні ТНК». Такі компанії нещодавно працюють в Україні або ж тільки входять на ринок, маючи на меті різні цілі. Більшість компаній даної групи географічно відносяться до країн Центральної Азії, Близького та Далекого

Сходу. Основною метою вищезазначеної групи ТНК, як ми вважаємо, є доступ до ринку збуту.

Варто зазначити, що стратегія доступу до ринків збуту виступає в якості домінуючої стратегії в процесі експансії більшості нафтогазових компаній на український ринок. Вхід вищезазначених груп компаній в нафтогазову індустрію України умовно відбувався у 3 етапи:

1-ий етап. 1992 – 2000 рр. – експансія російських нафтогазових ТНК;

2-ий етап. 2000 – 2010 рр. – вхід до галузі західних ТНК;

3-ій етап. 2010 – по теперішній час – вхід до галузі значної кількості компаній з різних регіонів світу.

На нашу думку, активізація діяльності ТНК у нафтогазовій галузі України в останні три роки пов'язана в першу чергу з лібералізацією доступу до покладів сировини, загальною активізацією розбудови вуглеводневої бази Причорномор'я та Чорного моря, розвитком технологій глибокого та ультра-глибокого буріння. При цьому, зацікавленість ТНК у вуглеводневих ресурсах України не є чимось винятковим, а являє собою реалізацією комплексної стратегії освоєння нафтогазовими компаніями всього чорноморського басейну і причорноморського регіону.

ТНК Royal Dutch Shell оцінює можливості видобутку природного газу в турецькій економічній зоні Чорного моря спільно з турецькою державною нафтогазовою компанією ТРАО (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) [4].

Консорціум у складі чотирьох нижчезазначених компаній отримав право на розробку родовищ нафти і газу на глибоководній ділянці Чорного моря «Скіфська». Американська ExxonMobil, голландсько-британська Royal Dutch Shell, австро-румунська OMV Petrom та українська державна компанія НАК «Надра України» будуть здійснювати видобуток з підводного родовища. «Скіфську» площину можна порівняти з ділянками геологічно схожими на неї які ExxonMobil і OMV Petrom досліджують біля берегів Румунії. Група на чолі з Exxon, виплатить приблизно 300 мільйонів доларів за право підписання 50-річної виробничої угоди з українським урядом. Їх пропозиція також передбачає інвестування 400 млн. дол. США на початковому етапі розвідки [7].

Таким чином можна говорити про існування комбінації факторів (стимулів), що заохотили ТНК активно включитися в процес розвитку нафтогазової галузі України і значно пришвидшити його.

Впершу чергу це загальносвітове ускладнення умов видобутку, що робить видобуток вуглеводнів в Україні економічно вигідним. Також

важливим фактором є бажання уряду скоротити енергозалежність від поставок нафти та газу з Російської Федерації. Разом з тим активна розбудова вуглеводневої бази сусідніх з Україною країн (Румунії, Болгарії та Туреччини) дає можливість компаніям істотно скоротити виробничі видатки. Також немаловажними додатковими стимулюючими факторами, що роблять Україну привабливим місцем прикладання інвестицій нафтогазових ТНК, є наявність сировинної бази, висока ємність ринку вуглеводневої сировини і продуктів переробки, наявність достатньої інфраструктури, вигідне транзитне положення, наявність кваліфікованих кадрів. З вищенаведеного виходить, що в сучасних умовах нафтогазозбутові ТНК зацікавлені в роботі на території України, а Україна зацікавлена в ТНК, що можуть сприяти вирішенню широкого кола завдань серед яких: забезпечення енергетичної безпеки, підвищення відрахувань до бюджетів всіх рівнів, створення додаткових робочих місць, розбудова інфраструктури та інші.

Для того щоб виробити механізми ефективної взаємодії і оцінити вплив енергетичних ТНК на нафтогазову галузь вважаємо за доцільне детально проаналізувати діяльність найбільших ТНК, що оперують в Україні.

У ланці переробки та збуту нафтогазової галузі України з'явилися й нові російські компанії – «Сиданко», «Уралнефть», «Арчнефтегеология», «Удмуртская НК», «Ритек», «Полярное сияние», «Чишманефть» та інші, які використовують переробні потужності «Укртатнафти», «Галичини» та «Нафтохіміка Прикарпаття» [8].

Серед західних ТНК найбільш продуктивно в Україні працює компанія «Шелл». Починаючи з 1992 року компанія веде свою діяльність у таких напрямках: геологорозвідка та видобуток вуглеводнів, маркетинг газу та паливно-мастильних матеріалів, а також будівництво та експлуатація мережі АЗС [12]. В компаніях «Шелл» в Україні нараховується приблизно 2 тисячі співробітників, більшість з яких – українці.

В ланці пошуку та видобутку «Шелл» з 2006 року співпрацює з ДК «Укргазвидобування», дочірньою компанією НАК «Нафтогаз України». В рамках договору про спільну діяльність компанії спільно проводять розвідку глибокозалягаючих покладів газу на ліцензійних ділянках ДК «Укргазвидобування» в Харківській та Полтавській областях. В 2016 році

був підписаний оновлений договір, що передбачає проведення робіт на шестиліцензійних ділянках⁶ загальною площею близько 1300 кв. км у Харківській області (Шебелинська, Західно-Шебелинська, Павлівсько-Светлівська, Мелехівська, Герсеванівська та Ново-Мечебилівська ліцензійні ділянки). Очікується, що по закінченню початкових пошуково-розвідувальних робіт, витрати «Шелл» на спільну діяльність можуть досягнути 200 млн. дол. США. Також у травні 2012 р. компанія «Шелл» була оголошена переможцем конкурсу на право укладання угоди про розподіл продукції (УРП) на розробку Юзівської та Одеської ділянок. Ця подія стала важливим кроком на шляху до реалізації компанією «Шелл» своєї стратегії з розвитку вуглеводневого потенціалу України [16]. Ще одним з проектів в ланці пошук та видобутку в Україні є участь компанії в консорціумі по освоєнню ділянки «Скіфська» на шельфі Чорного моря. Маркетингом газу в Україні займається підрозділ «Шелл Енерджі Юкрейн». Дана компанія почала свою діяльність в вересні 2006 року і на даний момент пропонує свої послуги широкому колу споживачів газу. Метою компанії був доступ на український ринок. Початок діяльності «Шелл Енерджі Юкрейн» співпав з початком проведення геологорозвідувальних робіт в Україні. В 2006 році «Шелл» підписала договір про спільну діяльність з дочірньою компанією НАК «Нафтогаз України» стосовно проведення геологорозвідувальних робіт на ділянках в Дніпровсько-Донецької западини. Підрозділ «Шелл Енерджі Юкрейн» був створений для реалізації видобутих у майбутньому вуглеводневих ресурсів на території України.

В сфері нафтопереробки оперує «Шелл Глобал Солюшнз», підрозділ «Шелл» з технічних консультацій, що веде переговори з українськими НПЗ відносно їх технічної підтримки та надання консультаційних послуг. В Україні підрозділ постачає ліцензійне обладнання та каталізатори для реконструкції двох установок на НПЗ «Укртатнафта» в м. Кременчук.

Мережа АЗС Shell в Україні налічує 136 станцій і компанія активно збільшує дану мережу. Підрозділ мастильні матеріали Shell - Shell Lubricants – пропонує до реалізації такі відомі бренди, як Shell Helix, Shell Rimula, Shell Tellus, Shell Spirax, Shell Retinax і т.д.

Досвід діяльності «Шелл» в Україні можна назвати позитивним. Компанія ввійшла на ринок через поступову розбудову збутової мережі, а через певний проміжок часу, оцінивши внутрішнє середовище країни та

імперативи розвитку, почала нарощувати свою присутність в інших ланках вартісного ланцюга і поступово трансформується в провідну ТНК, що працює в нафтогазовій галузі України.

До групи «Східних ТНК» відноситься Kuwait Energy Ukraine. Kuwait Energy в 2007 році придбала за 72 млн. дол. США нафтогазовидобувну компанію з активами в Україні Cardinal Resources Plc. (Великобританія). На час придбання Cardinal Resources Plc. володіла ліцензіями на розвідку та дослідно-промислову розробку Білоусівсько-Чорнухинської, Північно-Яблунівської і Дубровської ділянок, а також володіла часткою в договорах про спільну діяльність з компаніями «Укргазвидобування» і «Укрнафта» [22]. Kuwait Energy успішно здійснювала видобуток протягом п'яти років з 2007 по 2012 рр., але в лютому 2012 року призупинила розробку Бельського газоконденсатного (Полтавська область) та Кулічівського нафтогазоконденсатного (Полтавська, Сумська області) родовищ через скасування відповідних ліцензій рішенням суду, а також відмовилася від продовження ліцензії на розробку Дубровської.

Провівши вивчення діяльності та аналіз перспективних проектів трьох найбільших груп нафтогазових ТНК в Україні можна зробити висновок, про наявність у них трьох видів стратегічних цілей : розбудова всіх ланок вартісного ланцюга; видобуток конвенційних і неконвенційних вуглеводнів; розвиток збутової мережі. Для реалізації поставлених цілей нафтогазові ТНК інвестують в економіку України приблизно 1-1,5 млрд. дол. США протягом 2016-2017 рр.

В результаті дослідження діяльності представників різних груп нафтогазових ТНК в Україні можна зробити висновок, що акторами входження в нафтогазову галузь України виступають: отримання вигід від пільгового доступу до покладів сировини та сировинних ринків, зменшення видатків в ланці пошуку та видобутку, контроль збутової мережі, зниження ризиків постачань, підвищення прибутковості.

Також слід зазначити, що нафтогазові ТНК на даний момент залишаються найвпливовішими акторами світової нафтогазової промисловості, що обумовлено історичним досвідом, активним використанням інноваційних технологій, ефективною системою управління, наявністю розгалуженої збутової мережі, розумінням тенденцій в галузі. Збереження провідної ролі в галузі за нафтогазовими

ТНК можливе за умови вироблення стратегії співіснування з ННК, які в свою чергу планомірно транснаціоналізують свою діяльність; та правильної оцінки перспектив розвитку інтегрованих міжнародних сервісних корпорацій, які, володіючи надсучасними технологіями усіх стадій та процесів нафтогазового виробництва можуть в майбутньому розпочати окрім сервісної, ще й самостійну виробничу діяльність.

Головними мотивами використання стратегії входження нафтогазових ТНК на український ринок була і залишається виробничо-економічна і маркетингова мотивація. Дана стратегія передбачає зниження капітальних витрат і зниження ризику при створенні нових потужностей; придбанні джерел сировини; розширенні діючих виробничих потужностей; підвищенні ефективності існуючої системи маркетингу; придбанні нових каналів збуту; можливості проникнення на конкурентний географічний ринок; набутті управлінського та операційного досвіду на нових ринках; пристосуванні до внутрішніх умов країни-реципієнта.

Основним висновком дослідження аналізу діяльності ТНК в нафтогазовій галузі України є те, що на сучасному етапі транснаціоналізації світової нафтогазової галузі, ТНК, за умов використання ефективного механізму взаємодії та проведення поміркованої урядової політики - можуть сприяти вирішенню широкого кола завдань технологічного, економічного, соціального та безпекового характеру. Негативний вплив від їх діяльності може бути практично зневільований, однак при цьому додаткового дослідження потребує питання впливу розробки неконвенційної вуглеводневої бази на екологію та інші галузі економіки, впершу чергу сільське господарство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com /www/2/ nakweb. nsf/0/ 3A25 D6 5C26 06A6C9C225 70D 80 03 188 69? Open Document>
2. Гончар М. Прозорість нафтогазового сектору економіки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nom os.com.ua /content /view / 161/ 86/>
3. Семенов А. А, Крижанівська В. В. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Діяльність ТНК в Україні та їх вплив на

- економічний розвиток країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rus-nauka.com/10_NPE_2008/Economics/28839.doc.htm
4. Shell considering shale gas exploration, production in Turkey. Oil&GasJournal. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ogj.com/articles/2012/09/shell-considering-shale-gas-exploration-production-in-turkey.html?cmpid=EnIEDSeptember62012\\$](http://www.ogj.com/articles/2012/09/shell-considering-shale-gas-exploration-production-in-turkey.html?cmpid=EnIEDSeptember62012$)
 5. Total secures Khan Asparuh deepwater license in the Black Sea. PennEnergy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pennenergy.com/index/petroleum/display/7940175567/articles/pennenergy/pe-troleum/offshore/2012/august/total-secures_khan.html?cmpid=EnlWeeklyPetroAugust312012
 6. ТНК-ВР Коммерс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tnk-bp.com.ua/company/>
 7. ЗАО «ЛИНИК». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tnk-bp.ru/production/enterprises/linik/>
 8. Shell в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shell.ua/>
 9. «ШЕЛЛ» В УКРАЇНІ. Газові проекти. Розвідка та видобуток в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.shell.ua/home/content/ukr/aboutshell/our_business_tpkg/onshore/where_we_operate/
 10. Підчоса О. В. Активний інноваційний процес в нафтогазовій галузі, як запорука сталого розвитку національної економіки України / О. В. Підчоса // Економічна інтеграція як умова підвищення добробуту в країнах СНД. Зб. наук. праць. конф. – Одеса : Редакц.-вид. центр. Одес. нац. ун-ту імені І. І. Мечникова, 2011. – Ч. III [за заг. ред. к.е.н. І. А. Ломачинської]. – С. 72-73.
 11. Підчоса О. В. Передумови розвитку конкурентних переваг в енергетичному секторі та їх використання для економічного росту транзитивних економік / О. В. Підчоса // Стратегії розвитку постсоціалістичних країн в умовах європейської економічної інтеграції. Зб. наук. праць. конф. – Одеса : Редакц.-вид. центр. Одес. нац. ун-ту імені І. І. Мечникова, 2010. – [за заг. ред. к.е.н. І. А. Ломачинської]. – С. 51-53.
 12. Підчоса О. В. План дій ЄС з енергоефективності: позитивний досвід для України / О. В. Підчоса // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2011. Вип. 97. – Ч. I (у 2 ч.). – С. 124-125.